

političkoga teritorija hrvatskoga proveo je konačno Bela III. (IV.), kad je (oko 1260.) predao Slavoniju u upravu jednomu, a Hrvatsku i Dalmaciju drugomu banu. I tako se od druge polovice XIII. vijeka stao razumijevati posebni geografsko-politički teritorij pod svakim od ona tri imena, a ta su nekoć značila zapravo jedno isto, naime državu hrvatsku. Podjedno uzeli su se Dalmaciji pribrajati stari čisto hrvatski gradovi Šibenik (od 1166.) i Nin (od 1205.), kad su dobili od ugarsko-hrvatskih kraljeva Stjepana IV. (III.) i Andrije I. (II.) privilegije slične onima, što ih je 1107. dao Koloman tadašnjim dalmatinskim gradovima Zadru, Trogiru i Spljetu. Isto su se tako uzeli računati kao Dalmacija otoci Brač i Hvar, otkad dodoše pod vlast mletačku (1278), a ojačanjem ove uopće se širi i ime Dalmacije na štetu Hrvatske. Ali jačanje mletačke, bosansko-humske, a naročito turske vlasti na južnim granicama Hrvatske, dalo je povoda, da se uporedo s doseljnjem mnogobrojnoga hrvatskoga plemstva i puka uzelo širiti i hrvatsko geografsko-političko ime na sjever Gvozda prema Kupi, Savi i donjoj Uni. U drugoj polovici XV. vijeka i početkom XVI. već se nazivlje *Hrvatskom* (Croatia) onaj dio zagrebačke županije, koji se sterao na jugu Kupe i Save između današnjega Karlovca, Siska i Jasenovca. Sada su gradovi i mjesta Bihać, Krupa (na Uni), Kostajnica, Zrinj, Topusko, Steničnjak i Dubica, još u prvoj polovini XV. vijeka u Slavoniji, krajem istoga vijeka u Hrvatskoj.

Granice političkoga teritorija hrvatskoga mijenjale su se, kako vidjesmo, veoma često. Tečajem XV. vijeka izgubi Hrvatska u korist Venecije čitavo primorje osim onoga dijela, što se pruža od Trsata do Bača, a tako isto i sve otoke. Na kopnu opet oteše Turci do Mohačkoga boja sav Srijem i ravnu Slavoniju do Đakova i Osijeka, južnu Hrvatsku gotovo do Gvozda osim Klisa i Obrovca te Pounja. Jajačka je banovina bila dakle kao otok u turskom moru, koji se najbliže primicao hrvatskoj zemlji kod Gradiške na Savi, nedaleko od ušća Vrbasova. Sada se već i sastajemo prvi put (1525) s nazivom za nekoć prostranu Hrvatsku: „Knezovi i ostaci plemića kraljevine naše Hrvatske“ (*comites et reliquiae nobilium regni nostri Croatiae*).

Žitelji. Inače bijahu i sada glavni elemenat pučanstva u čitavoj zemlji od Drave do mora *Hrvati* (*Croatae, Sclavi*). Uz njih živjeli su od starine po dalmatinskim gradovima i otocima *Latini* (*Romani*), koji se konačno sasvim potalijanciše, kad su dospjeli trajno